

Nøglebegreber til kapitel 5

■ Blå blok	■ Nationalkonservatisme	■ Samfundsopfattelse
■ Downs' model	■ Neoliberalisme	■ Stemmemaksimering
■ Fordelingspolitik	■ Nypolitik	■ Socialdemokratisme
■ Højreorienteret	■ Politisk ideologi	■ Socialisme
■ Issue-voting	(progressiv, regresiv, legitimerende)	■ Socialkonservatisme
■ Kapitalisme	■ Populisme	■ Socialliberalisme
■ Klassisk liberalisme	■ Reformistisk socialisme	■ Synet på statens rolle
■ Komparativ metode	■ Revolutionære socialister	■ Venstreorienteret
■ Konservatisme	■ Rød blok	■ Værdipolitik
■ Marxisme		
■ Menneskesyn		
■ Molins model		

Få styr på nøglebegreberne - tag teoriprøven på luksamfundetop.dk

6 DET POLITISKE SYSTEM I DANMARK

- **Hvad er politik?**
- **Hvad er demokrati, og er der forskellige typer af demokrati?**
- **Hvordan er det danske politiske system opbygget?**
- **Har Danmark fuld politisk suverænitet?**
- **Hvad er magt, og hvordan viser magten sig i politik?**
- **Hvad handler politisk deltagelse om, og hvorfor er deltagelse og medborgerskab vigtigt for et demokrati som det danske?**

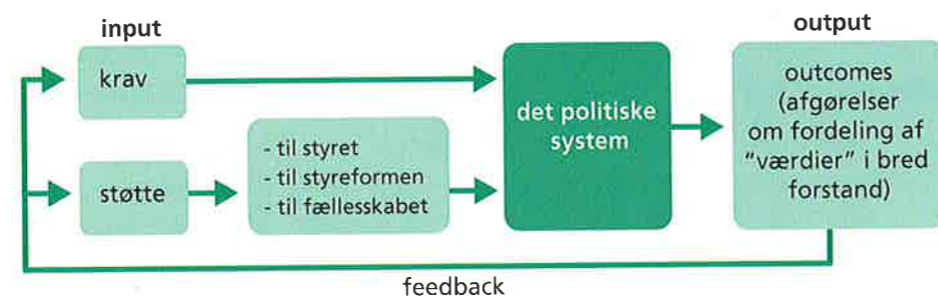
6.1 Politik, det politiske system og forskellige politiske styreformer

Skal vi afsætte 10 milliarder kroner på finansloven til at modtage flere flygtninge, eller skal vi hellere bruge pengene på at købe nye kampfly? Skal vi sætte pensionsalderen op og bruge besparelsen til at øge kontanthjælpen i Danmark, så de, der står uden for arbejdsmarkedet, har mulighed for at forbruge mere? Hvorfor skal der ske en styrkelse af den demokratiske deltagelse og af medborgerskabet med gymnasie-reformen fra august 2017? Hvorvidt skal det være tilladt at bære religiøse symboler i det offentlige rum i Danmark? Nogle af disse spørgsmål drejer sig om økonomi

(materielle værdier), andre om mere principielle og værdimæssige (immaterielle) forhold. Uanset om det er det ene eller andet, der gør sig gældende, så vil der i disse og en masse andre anliggender løbende skulle træffes beslutninger, og det er kerne i politik. En mere præcis definition er udformet af den canadiske politolog David Easton: *Politik drejer sig om den autoritative fordeling af værdier med gyldighed for et samfund.*

Eastons pointe er, at der skal træffes beslutninger om fordelingen af værdier, og de, der skal træffe beslutningerne, skal have magt (autoritet) til også at gennemføre dem, så de faktisk kommer til at gælde i samfundet. Politikerne bliver aldrig

Figur 6.1 Eastons model af det politiske system

Kilde: Figuren er udarbejdet af Jacob Graves Sørensen.

færdige med arbejdet, for der stilles hele tiden nye spørgsmål eller krav, som der skal tages stilling til. Inden der tages beslutninger, skal man undersøge sagerne og se på forskellige løsninger, og efter at beslutningerne er taget, skal de gennemføres (implementeres). Politik kan altså opfattes som en løbende proces, hvilket Easton har illustreret i sin generelle model over det politiske system. Se figur 6.1.

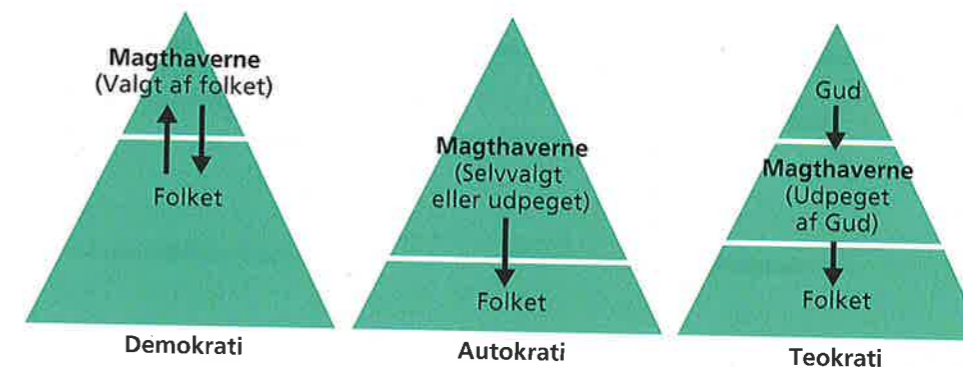
Eastons model kan sammenlignes med en maskine. Der skal strøm (støtte) til, for at maskinen kan køre, og der skal smides råstoffer (krav) i den for at få produkter (outputs) ud i den anden ende. Hvis maskinen producerer for eksempel mobiltelefoner, vil der komme feedback fra køberne, når de begynder at bruge mobilene. Nogle vil være tilfredse med produktet og vil købe (støtte) igen, mens andre kræver forbedringer (krav) – ellers vil de gå over til andre producenter (mærker).

I politik drejer kravene sig om, at den fordeling af værdierne i et samfund, der gælder på et givent tidspunkt, enten skal forandres eller fastholdes. Hvis det politiske system skal fungere uden problemer, skal der være støtte på alle tre niveauer, men helt afgørende skal der være støtte til

det politiske fællesskab. Hvis større dele af en befolkning ønsker at løsrive sig og skabe en selvstændig stat, står det eksisterende politiske system i meget alvorlige vanskeligheder, og det er også problematisk, hvis en stor del af borgerne ikke støtter styreformen, for eksempel på grund af lidt demokrati. Derimod kan manglende støtte til styret (den siddende regering) i demokratiske systemer klares ved at udskrive valg.

Eastons model illustrerer først og fremmest det politiske system i et demokrati, men der findes rundt om i verden en række styreformer, som slet ikke lever op til det, vi i Danmark forstår som demokrati. Grundlæggende kan man skelne mellem tre politiske styreformer som vist i figur 6.2. I et **demokrati** (af græsk: folke-styre) er det centrale, at folket vælger nogle repræsentanter til at tage beslutninger på deres vegne, og at folket kan udskifte repræsentanterne. I et **autokrati** (selvudpeget styre) kan det for eksempel være nogle generaler, der efter et statskup selv overtager magten eller udpeger nogle af "vennerne" til at regere. Endelig er det i et **teokrati** (guds-styre) som i eksempelvis Iran præsteskrabet, der med henvisning til

Figur 6.2 Tre politiske styreformer

Kilde: Figuren er udarbejdet af Jacob Graves Sørensen.

"højere magter" i sidste ende bestemmer, hvem der skal regere, og hvilke love der skal gælde. I Vesten kalder vi ofte de to sidste styreformer for *diktaturer*, fordi al magten er samlet hos én person eller én politisk enhed. Når man ser på styreformen i et konkret land, vil man ofte komme ud for, at den ikke rammer rent ind i en af de tre grundformer i figur 6.2.

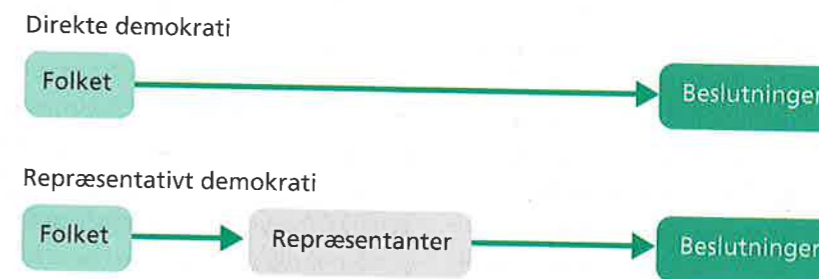
Der kan således være tale om for eksempel en mere eller mindre demokratisk/autokratisk styreform. Det er dog vigtigt at understrege, at når vi i næste afsnit behandler den demokratiske styreform, som vi i Danmark betragter som en selvfølge, så er der også meget udbredte alternative styreformer.

6.2 Demokrati – hvad er det?

Der findes to empiriske former for demokrati (empirisk betyder som bekendt, at de findes i virkelighedens verden):

Direkte demokrati og **repræsentativt** (indirekte) demokrati. Se figur 6.3. I det direkte demokrati, der stammer fra oldtidens Athen, træffer borgerne selv beslutninger i politiske spørgsmål. Et emne lægges ud til debat blandt en forsamling af folk, hvorefter der stemmes om spørgsmålet, og flertallets beslutning får gyldighed for samfundet. I dagens samfund praktiserer vi meget sjældent direkte demokrati, ofte med argumenter som at samfundet er blevet for stort og kompliceret.

Figur 6.3 To former for demokrati

Demokrati handler om, at politikere konkurrerer om at blive valgt som folkets repræsentanter. Men det kan også handle om den politiske samtale mellem borgere og mellem borgere og politikere som her på Ungdommens Folkemøde i København.

Selv om internettet har øget de tekniske muligheder for at lade folk sidde derhjemme og stemme og blogge, så mener et klart flertal af blandt andet eksperter og politikere fortsat, at den almene borger slet ikke har ressourcer nok til at sætte sig ind i de mange lovforslag, som det politiske system behandler hvert år. Derfor har vi i Danmark kun få elementer af direkte demokrati, nemlig ved **folkeafstemninger**. Her stemmer man om et emne, mens man ved valg stemmer på et parti eller en person. Ved forslag om ændringer af grundloven, af valgretsalderen eller ved afgivelse af suveræniteten (selvbestemmelse) til eksempelvis EU skal der være folkeafstemning, mens der i visse andre situationer kan blive tale om folkeafstemning. Den seneste folkeafstemning, der blev af-

holdt i Danmark, var i december 2015 og handlede om, hvorvidt Danmark skulle ophæve eller fastholde det såkaldte danske retsforbehold over for EU.

I det repræsentative demokrati vælger de borgere, der har valget, nogle repræsentanter, og disse får samtidig overdraget retten til at træffe autoritative beslutninger på befolkningens vegne. Vigtigt er det her, at borgerne har mulighed for at skifte repræsentanterne ud med visse mellemrum, hvis man er utilfreds med deres politiske arbejde. Derfor har man i for eksempel Danmark valg til Folketinget minimum hvert fjerde år. Til det repræsentative demokrati hører derudover en række borgerlige rettigheder, blandt andet ytringsfrihed og forsamlingsfrihed. Det vender vi tilbage til senere i kapitlet.

Figur 6.4 Konkurrencedemokrati og deltagelsesdemokrati

Konkurrencedemokrati	Deltagelsesdemokrati
Demokrati er en politisk metode ; et middel til at træffe politiske beslutninger gennem eliternes konkurrence om folkets stemmer ved periodiske og frie valg	Demokrati er et ideal , der realiseres, når alle borgere aktivt tager del i alle de politiske beslutninger, der vedrører dem
Vælgerne udøver kontrol over lederne gennem vælgersanktioner: I kraft af truslen om at afsætte de valgte ledere sikres, at de politiske beslutninger er i overensstemmelse med befolkningens (flertallets) interesser	Folkets kontrol ligger i medbestemmelsesret og direkte deltagelse i beslutningerne
Deltagelsesbegrebet er snævert: Politisk deltagelse = valgdeltagelse	Deltagelsesbegrebet er bredt: Det omfatter både en mangfoldighed af aktiviteter rettet mod politiske beslutninger og deltagelse på andre områder
Deltagelsen er indirekte : Folket deltager ikke direkte i formuleringen af politiske beslutninger, men vælger ledere, der bemyndiges til at træffe bindende beslutninger på vælgernes vegne	Deltagelsen er både direkte og indirekte : Ved siden af den indirekte deltagelse bør folket direkte tage del i beslutningerne på forskellige områder
Deltagelsen er instrumentel : Den sigter på udvælgelse af politiske ledere og derved påvirkning af politiske beslutninger	Deltagelsen er både instrumentel og et mål i sig selv: Ud over at påvirke politiske afgørelser har deltagelsen en opdragende og udviklende funktion for det enkelte menneske
Politisk lighed = lige og almindelig valget; lighed i mulighederne for at øve indflydelse	Politisk lighed = lighed i evner til at forsvare og fremme interesser; lighed i faktisk indflydelse og magt

Ordforklaring: Instrumentel: Noget, der er middel til at nå et mål.
Kilde: Gregers Friisberg: Politik ABC, Columbus 2009.

Ud over de to empiriske demokrati-former findes der også to *normative* (dvs. at de drejer sig om, hvordan noget bør være) demokratiopfattelser: den **konkurrencedemokratiske** og den **deltagelsesdemokratiske**. Se figur 6.4.

Der er tale om to forskellige opfattelser af/holdninger til, hvor meget borgerne bør deltage i det repræsentative demokrati. Tilhængerne af konkurrencedemokratiet går ind for, at borgerne stort set kun bør deltage i valg til Folketinget. Ved disse valg konkurrerer politiske eliter, dvs. de

politiske partier og deres kandidater, om befolkningens stemmer. Når "vinderne i konkurrencen" er fundet, er det op til den valgte elite (politikere) at træffe de autoritative beslutninger, og her er det bedst, hvis de valgte repræsentanter kan arbejde uden indblanding udefra. Der er fokus på at gøre den politiske styring så effektiv som mulig. Vælgerne har dog den kontrol over de valgte, at de kan skifte repræsentanterne ud ved det næste valg, hvis de synes, at repræsentanterne har gjort det dårligt.

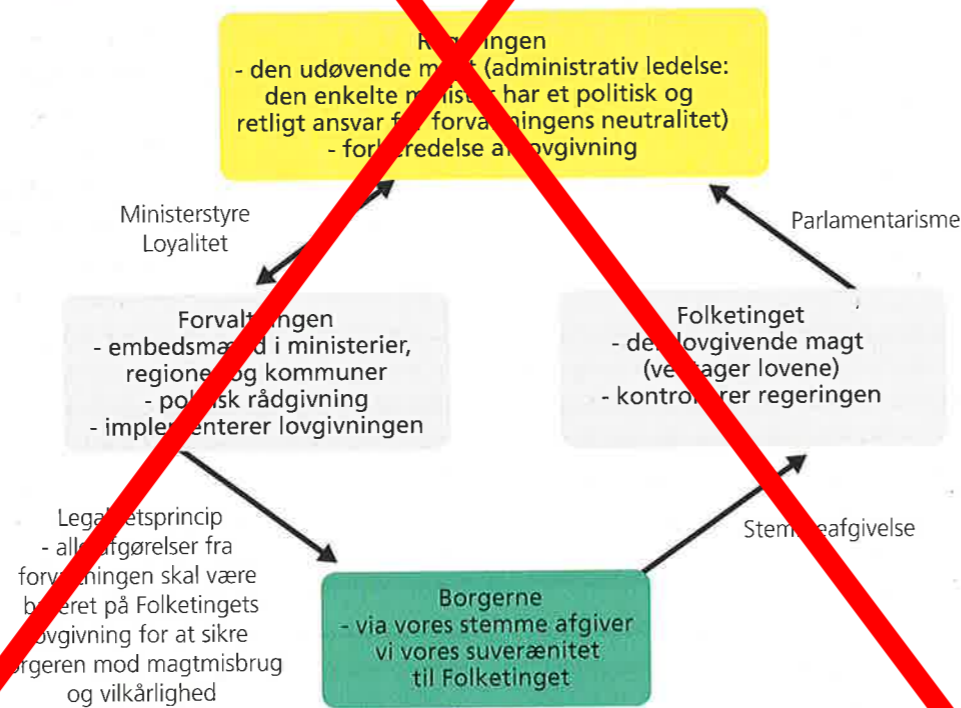
Tekstboks 6.1
Den parlamentariske styringskæde

I den politiske videnskab taler man om den **parlamentariske styringskæde**, der er en beskrivelse af, hvordan demokratiet ideelt set bør fungere. Den foreskriver, at al magt udspringer af folkets suverænitet.

Figur 6.5 skal ikke ses som en beskrivelse af virkeligheden, men som et udtryk for en vurdering af, hvordan tingene bør hænge sammen. Hvis man sammenholder ovenstående idealmodel med virkeligheden, optræder styringskæden måske snarere som i figur 6.6.

At en lang række aktører har indflydelse på styringskæden, mener nogle helt naturligt. Andre mener, at det er problematisk, at så mange aktører, der ikke er folkevalgte i Danmark, har så stor indflydelse på den politiske beslutningsproces. Senere i kapitlet vender vi for eksempel tilbage til, hvordan både EU og FN har indflydelse på de politiske beslutninger, der træffes i Danmark. På den måde kan man anskue de to opstillede styringskæder som henholdsvis en *formel* og en *reel* styringskæde.

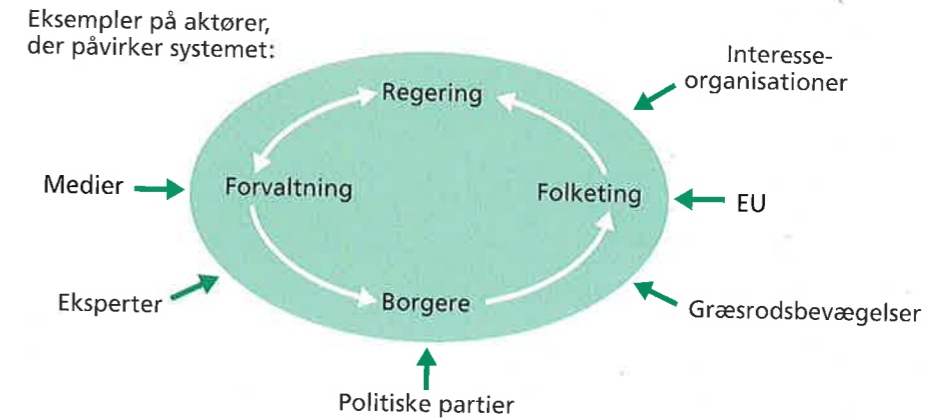
Figur 6.5 Den normative styringskæde – altså hvordan det bør se ud

Tilhængerne af **deltagelsesdemokratiet** går modsat ind for en så stor folkelig deltagelse i det repræsentative demokrati

som muligt. Det kan ske via aktiv deltagelse i partier, interesseorganisationer og græsrodsbevægelser, ved deltagelse i

Figur 6.6 Den parlamentariske styringskæde – en mere virkelighedsnær version

offentlige debatter, i bestyrelser i skoler, børneinstitutioner osv.

Ifølge deltagelsesdemokrater bør den politiske aktivitet være en *livsform*, idet aktiv deltagelse og politiske samtaler giver borgerne større erfaring med og viden om, hvor de har mulighed for at påvirke det politiske liv. På den måde mener man, at borgerne bliver mere tilfredse med både de politiske processer og de beslutninger, der kommer ud af disse, fordi de selv er en del af processen.

Når man i et land konkret udformer sit repræsentative demokrati, er der flere spørgsmål, man skal tage stilling til.

Hvilken valgmode skal man anvende?

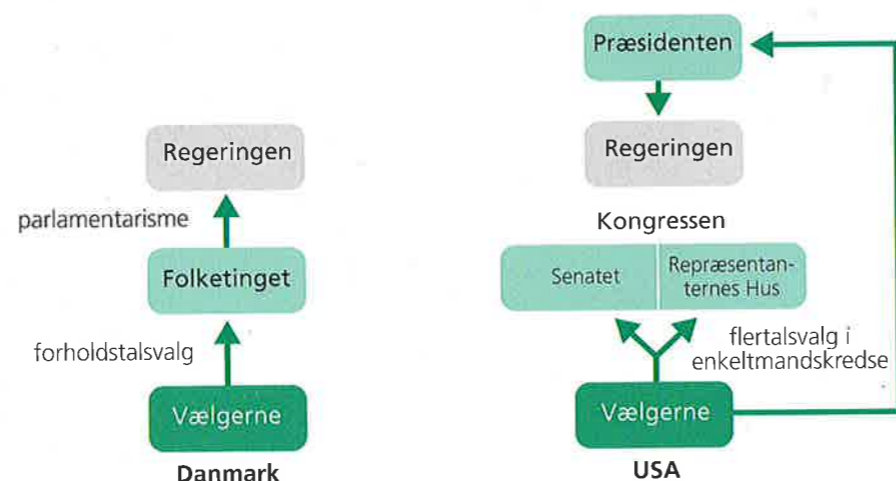
Skal det være **forholdstalsvalg** eller **flertalsvalg i enkeltmandskredse**? (se også afsnit 6.4).

Skal landets *parlament* opdeles i ét eller to kamre (afdelinger)? Og ikke mindst: Hvordan skal regeringen udpeges?

Danmark og USA er to lande, som begge lever op til de demokratiske standarder, selv om de har valgt hver deres svar på de tre spørgsmål.

Som vi kan se af figur 6.7, har Danmark forholdstalsvalg og USA flertalsvalg i enkeltmandskredse. Endvidere har vi i Danmark, i et forsøg på at opnå en så smidig og effektiv lovgivningsproces som mulig, valgt at placere alle de valgte repræsentanter i ét kammer (Folketinget), mens USA's parlament (Kongressen) er opdelt i to kamre. I USA er dette valgt, fordi man ville sikre sig en ekstra grundig behandling af lovene. Endelig er der en vigtig forskel i den måde, de to landes regeringer udpeges på. I Danmark har vi et **parlamentarisk demokrati**, hvilket betyder, at det er os vælgere, der afgør, hvem der skal i Folketinget. Vi vælger dog ikke direkte, hvem der skal danne regering. Det finder partierne i Folketinget ud af. I USA, derimod, afgør vælgerne direkte, hvem der skal være præsident, og efter valget udpeger han så den regering, han vil stå i spidsen for. Det giver efter amerikansk opfattelse præsidenten et stærkere demokratisk grundlag at arbejde ud fra. Man kalder den amerikanske demokratiform for et **præsidentalsystem**.

Figur 6.7 To politiske systemer: Danmarks og USA's

Kilde: Figuren er udarbejdet af Jacob Graves Sørensen.

6.3 Magt i politik – og andre sammenhænge

Som tidligere nævnt indgår der i Eastons definition af politik ordene "autoritativ" og "med gyldighed i samfundet". Når regeringen og Folketinget (autoriteterne) har truffet nogle beslutninger sætter de sig igennem, så beslutningerne har gyldighed for samfundet – autoriteterne anser dem altså magt. I spillet mellem partierne i forholdet mellem regeringen og Folketinget ja inden for al politik, er magt et centralt begreb. Der findes imidlertid mange forskellige typer af magt, hvilket fremgår af tekstboks 6.2. Her er magttypene eksempelvis simplificeret ved relationer mellem to personer (A og B). Det kan være to "almindelige" danskere eller to politikere – men helt tilsvarende magtmekanismer gælder, hvis A og B i stedet betegner to partier, to stater eller andre politiske aktører.

Som det fremgår af tekstboks 6.2, er magt ikke bare et centralt begreb i politik, men inden for alle de tre samfundsfaglige

hovedområder, som vi behandler i denne bog. Hvem har magten i familien, i klassen, på skolen, i virksomheden, på boldholdet osv.? Men tilbage til politik og magt. Under enevælden var der hos kongerne samlet en enorm mængde magt: Kongen udformed samfundets regler, kongen stod op for at gennemføre dem, og endelig var det kongen, der selv bedømte om nogen havde overtrådt reglerne. Det gav muligheder for magtmisbrug, og disse muligheder blev ofte udnyttet. For at undgå dette fremsatte franskmanden Charles Montesquieu (jævnfør afsnit 5.1) i 1700-tallet den idé, at man burde opdele den politiske magt i flere uafhængige magtpoler: den lovgivende magt, den udøvende magt og den dømmende magt. Disse tre magtpoler kunne så kontrollere og afbalancere hinanden. Montesquiues magtdelingslære fik stor betydning senere i 1700-tallet i forbindelse med udformningen af den amerikanske forfatning og i forbindelse med den franske revolution.

6.2 Magt – forskellige magtbegreber

Overordnet skelner vi mellem to magtformer, direkte og indirekte magt:

- **Direkte magt** (openlys magtform): Person A får person B til at gøre noget, B ellers ikke ville have gjort. A er på den måde aktiv og lægger et tydeligt pres på B, for eksempel ved at true med sanktioner.
- **Indirekte magt** (indforstået magtform): Person B indretter sig efter person A, fordi A har mulighed for at sanktionere B. A er på den måde inaktiv, og B indretter sig, fordi B frygter, at det vil have negative omkostninger i fremtiden, hvis B ikke indretter sig. Indirekte magt kan imidlertid antage forskellige former, herunder:

- **Bevidsthedskontrollerende magt** (magt som manipulation): A manipulerer med B's viden, så B opfatter A's opfattelser og interesser som sine egne.
- **Diskursiv magt** (magt som italesættelse): A taler om virkeligheden på en bestemt måde til B, og sammen skaber de en fælles meningshorisont, der får B til at handle på bestemte måder.
- **Institutionel magt** (magt gennem socialisering): Gennem socialisering indlærer B en række normer, regler, forventninger og rutiner, som udgør rammen for, hvad der er acceptabelt og uacceptabelt. A er med til at socialisere B, men sætter B rammerne uden at tænke over det, blandt andet fordi A selv har indlært normerne og opfatter dem som selvfølgelig.

I USA, se igen figur 6.7, fik Kongressen den lovgivende magt, præsidenten blev tildelt den udøvende magt og domstolene fik den dømmende magt. Amerikanerne kalder denne magtdeling for "checks and balances"-systemet. Da Danmark i 1849 fik sin første grundlov, var magtdelingen ikke helt så klar, og det gælder for så vidt stadig: Regeringen har den udøvende magt, domstolene den dømmende magt, mens den lovgivende magt deles af Folketinget og regeringen.

6.4 Valg og vælgere

Vælgerne er basis i et demokrati. I Danmark har de borgere valget til Folketin-

get, som er fyldt 18 år, har dansk statsborgerskab og bopæl i Danmark. De krav opfyldes af cirka 4,15 millioner danskere, og rigtig mange af dem deltager i valgene, der som tidligere nævnt finder sted mindst hvert fjerde år. Således har gennemprocenten til folketingsvalgene i de sidste 40 år svinget lidt op og ned mellem 83 % og 89 %.

Nogle vælgere stemmer på det samme parti ved valg efter valg – de kaldes **kerne-vælgere** – mens andre løbende flytter deres stemme fra et parti til et andet, alt efter hvor de mener, deres interesser bliver bedst varetaget – de kaldes **marginal-vælgere**. Se også figur 6.8. Da partierne stort set kan være sikre på at få deres ker-